

DOI <https://doi.org/10.51647/kelm.2021.1.2.44>

WYDARZENIA PIERWSZEJ REWOLUCJI ROSYJSKIEJ NA POŁUDNIU UKRAINY NA MATERIAŁACH ARCHIWUM PAŃSTWOWEGO OBWODU DNIEROPETROWSKIEGO

Pavlo Tokalenko

Chersoński Zespół Edukacyjno-Wychowawczy I-III Stopni nr 15

(Chersoń, Ukraina)

ORCID ID: 0000-0001-7283-3448

pavtok83@gmail.com

W artykule autor przeanalizował dokumenty Archiwum Państwowego Obwodu Dniepropetrowskiego, które częściowo podkreślają wydarzenia pierwszej rewolucji rosyjskiej na Południu Ukrainy. Wszystkie dokumenty są umieszczone w artykule tematycznie i zgodnie z sekwencją chronologiczną. Materiał archiwalny podzielono na pięć bloków tematycznych: wydarzenia rewolucyjne, działalność policji, system penitencjarny, armia carska i „kwestia żydowska”. Ponadto zwrócono uwagę na działalność propagandową i agitacyjną Rosyjskiej Socjaldemokratycznej Partii Robotniczej w przeddzień i podczas rewolucji 1905-1907, na podstawie materiałów propagandowych Biblioteki Naukowej i Referencyjnej Archiwum Państwowego Obwodu Dniepropetrowskiego. Na podstawie metody historyczno-porównawczej autor doszedł do wniosku, że dokumenty kancelarii burmistrza i gubernatora Jekatierinosława są ważnymi i wiarygodnymi źródłami do badania wydarzeń pierwszej rewolucji rosyjskiej na Południu Ukrainy. W dalszych perspektywach badanie będzie ważne na podstawie metody historyczno-porównawczej, aby przeanalizować źródła archiwalne wszystkich trzech byłych południowych guberni Imperium Rosyjskiego w latach pierwszej rewolucji rosyjskiej.

Słowa kluczowe: pierwsza rewolucja rosyjska, Południe Ukrainy, Jekatierinosław, armia carska, policja, Żydzi.

EVENTS OF THE FIRST RUSSIAN REVOLUTION IN THE SOUTH OF UKRAINE ON THE MATERIALS OF THE STATE ARCHIVE OF THE DNIPROPETROVSK REGION

Pavlo Tokalenko

Kherson educational complex of I-III degrees № 15 of Kherson city council

(Kherson, Ukraine)

ORCID ID: 0000-0001-7283-3448

pavtok83@gmail.com

Abstract. In the article the author published documents of the State Archives of the Dnepropetrovsk region, which partially cover the events of the First Russian Revolution in the South of Ukraine. All documents are posted in the article thematically and in accordance with the chronological sequence. The author separated the archival material into five thematic blocks: revolutionary events, police activities, the penitentiary system, the tsarist army and the "Jewish question". In addition, attention is paid to the propaganda and agitation materials of the Russian Social-Democratic Labor Party on the eve and during the revolution of 1905-07, published on the basis of propaganda materials of the Scientific and Reference Library of the State Archive of the Dnipropetrovsk Region. Based on the historical comparative method, the author concluded that the documents of the office of the mayor and governor Katerynoslav are important and reliable sources for studying the events of the First Russian Revolution in southern Ukraine. In the future, the study will be important on the basis of historical-comparative method to analyze the archival sources of all three former southern provinces of the Russian Empire during the First Russian Revolution.

Keywords: First Russian Revolution, South of Ukraine, Katerinoslav, Tsarist army, police, Jews.

ПОДІЇ ПЕРШОЇ РОСІЙСЬКОЇ РЕВОЛЮЦІЇ НА ПІВДНІ УКРАЇНИ НА МАТЕРІАЛАХ ДЕРЖАВНОГО АРХІВУ ДНІПРОПЕТРОВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Павло Токаленко

Херсонський навчально-виховний комплекс I-III ступенів № 15

(Херсон, Україна)

ORCID ID: 0000-0001-7283-3448

pavtok83@gmail.com

У статті автор проаналізував документи Державного архіву Дніпропетровської області, які частково висвітлюють події Першої російської революції на Півдні України. Всі документи розміщені у статті тематично та згідно з хронологічною послідовністю. Архівний матеріал розподілено на п'ять тематичних блоків: Революційні події, діяльність поліції, пенітенціарна система, царська армія та «єврейське питання». Крім цього приділено увагу

пропагандистській та агітаторській діяльності Російської соціал-демократичної робітничої партії напередодні та під час революції 1905-1907 років, на основі пропагандистських матеріалів науково-довідкової бібліотеки Державного архіву Дніпропетровської області. На основі історико порівняльного методу автор дійшов висновку, що документи канцелярії градоначальника та губернатора Катеринослава є важливими та достовірними джерелами для вивчення подій Першої російської революції на Півдні України. У подальших перспективах дослідження буде важливим на основі історико порівняльного методу проаналізувати архівні джерела всіх трьох колишніх південних губерній Російської імперії в роки Першої російської революції.

Ключові слова: Перша російська революція, Південь України, Катеринослав, царська армія, поліція, євреї.

Перша російська революція 1905-1907 років стала кривавим символом російського монархізму, апогеем монархічної деспотії. Реакційна політика проімперських сил у 1907-1910 роках не досягла своїх цілей, а навпаки, призвела до формування нових опозиційних до влади ліберальних сил. В цьому контексті Південна Україна була одним з найнебезпечніших революційних регіонів початку ХХ століття. Це пов'язане зі строкатістю етнічного складу населення та значним впливом соціалістичних ідей в індустріальних анклавах Російської імперії, одним з яких й була Катеринославська губернія.

Єврейські погроми, часті випадки поліцейського свавілля, репресії в пенітенціарних закладах Катеринославської губернії були звичним поширеним явищем у 1905-1907 роках, якщо спиратися на документи Канцелярії Катеринославського губернатора, градоначальника, поліцеймейстера чи начальника жандармського управління.

Для вивчення дослідниками проблематики подій революції 1905-1907 рр. будуть корисними документи фондів Державного архіву Дніпропетровської області, а саме: Фонд 11 (1871-1917) «Канцелярія Катеринославського губернатора»; Фонд 20 (1864-1917) «Катеринославське губернське правління»; Фонд 113 (1893, 1895, 1901-1903, 1905-1915, 1917) «Катеринославська губернська тюремна інспекція»; Фонд 177 (1874-1918) «Катеринославський повітовий суд»; Фонд 465 (1906-1907) «Катеринославська канцелярія прокурора повітового суду».

Питання єврейських погромів та їх наслідків відображено у всіх вищезазначених фондах, окрім 113. Документи пенітенціарної системи зберігаються у фондах 20 та 113. Проблематика реалізації антиреволюційної насильницької політики поліцейсько-жандармським апаратом та військовими підрозділами відображено у фондах 11 та 465.

Необхідно окремо відмітити незафоновану колекцію архівних документів Державного архіву Дніпропетровської області, яка зберігається у Науково-довідковій бібліотеці архіву. Це агітаційні та пропагандистські листівки Російської соціал-демократичної робітничої партії, які висвітлюють певний інформаційний пласт стосовно діяльності репресивного апарату Російської імперії в Катеринославі на початку ХХ століття. За радянських часів це був фонд 29, а наразі він розфонований та зберігається у Державному архіву Дніпропетровської області у вигляді додаткової інформації з незафонованих документів науково-довідкової бібліотеки архіву.

Всі документи розміщені автором у статті тематично у відповідності з хронологічною послідовністю подій. Автор не наголошує на повному розкритті проблематики подій Першої російської революції на півдні України, а лише намагається доповнити існуючий інформаційний пласт власною науковою розвідкою.

Революційні події. Хроніка. Катеринославському губернатору О.Б. Нейдарту, 26 березня 1905 року, надійшов лист від Департаменту поліції в Петербурзі. В листі йшлося про клопотання посольства Французької республіки щодо охорони та збереження французького капіталу в Катеринославській губернії. Зокрема, наголошувалося на необхідності організації безпечних умов, під час масових заворушень, для французьких громадян – власників вугільних та металургійних підприємств. Шахти з французьким капіталом, яким загрожувала небезпека знаходилися: в Юзівці, Рутченкові, Дружковці, Щербиновці, Дмитровці, Катериновці та на станція Алмазна (1 арк. 41).

Катеринославський губернатор О.Б. Нейдарт, 20 квітня 1905 року, у офіційному зверненні до повсталих селян губернії наголошував на впливі на селян революційних агітаторів. Він стверджував, що ніколи селяни не були більш нахабними й сміливими, як у 1905 році. Селяни без жодного страху вимагали від поміщика оренди землі на їх умовах, у будь-якій кількості та за ціною встановленою особисто селянами. Таке нахабство, довело губернатору наявність впливу на селян агітаторів, осіб які з'явилися у селянському середовищі з єдиною метою – збудження селян та направлення їх проти влади. Губернатор нагадував селянам їх споконвічну відданість Господу та Царю та закликав й надалі дотримуватися цієї традиції (1 арк. 81).

Верхньодніпровський повітовий справник, 3 серпня 1905 року, у рапорті до Катеринославського губернатора О.Б. Нейдарту, повідомляв, що 31 липня 1905 році біля 5-тої години вечора, у селі Софіївка селяни влаштували масовий безлад на місцевій ярмарку. Підбурювані солдатом Сучко, селяни грабували торговців та інших осіб. Вони розбили бродячий театр містянина Янке та всі посудні лавки. Увесь награбований товар селяни забирали із собою. Постраждали торговці заявили про збитки на суму більш ніж 6 тис. рублів (1 арк. 112).

Керівник акцизних зборами в Катеринославі, 15 грудня 1905 року, у листі до Катеринославського губернатора О.Б. Нейдарту, клопотав про надзвичайну необхідність встановлення поліцейської охорони біля всіх магазинів спиртних напоїв. Чиновник остерігався пограбування алкогольних лавок, як це відбувалося у інших містах на Півдня під час масових соціальних заворушень. У разі відмови він попереджав губернатора про можливість повного припинення алкогольної торгівлі в місті (2 арк. 4).

Новомосковський повітовий справник, 6 січня 1906 року, у листі до Катеринославського губернатора С.В. Олександровського, запитував про можливість вільної видачі ліцензій на зброю для полювання для окремих благонадійних осіб, бо це стало неможливим, якщо дотримуватися загальної заборони використання зброї мешканцями Катеринослава, внаслідок гострого соціального напруження в місті (2 арк. 67).

Директор Катеринославського комерційного училища, 21 лютого 1906 року, повідомляв Катеринославського губернатора С.В. Олександровського, про обшук проведений поліцією, цього ж дня, в Комерційному училищі. Тільки в одного зі студентів було знайдено єврейську газету «Ді-цайт» видану у Вільно, за що студента відразу ж відрахували з училища. В інших студентів при обшуку було знайдено патріотичні брошури «Воззвание к русскому солдату», видані братством Святого Володимира (2 арк. 143).

Начальник Луганського жандармського відділення Катеринославської жандармерії поліційного управління залізничних шляхів, 15 березня 1906 року, у листі до начальника Катеринославської жандармерії поліційного управління залізничних шляхів, клопотав про звільнення керівника жіночого повітового училища Кононова. Згідно з його клопотанням, Кононов проводив щоденний обшук в індивідуальних шафах учительниць та учениць під приводом пошуку динаміту. На всі протести з боку педагогічного колективу та учениць від відповідав криком: «Врѣте, дура, плевать на Вас, молчать, порежу, я Вам покажу». Не зважаючи на скляні дверці в індивідуальних шафах обшуки продовжувалися. Кононов встановив в училищі власні правила поведінки для всіх, засновані на шпигунстві, підслуховуванні, озлобленні та недовіри до кожного. Згідно з донесенням, результатом роботи Кононова за 4 тижні з моменту його призначення на посаду керівника Жіночого повітового училища, стало бажання у більшості учительниць звільнитися з училища (2 арк. 384-385).

Маріупольський повітовий справник, 16 квітня 1906 року, у рапорті до Катеринославського губернатора С.В. Олександровського, повідомляв, що внаслідок масового обшуку у населення з 3 квітня по 10 квітня було вилучено незареєстрованої зброї у кількості: 34 рушниці, 4 револьвера, 7 пістолетів та один кінжал (2 арк. 358).

Дніпровський повітовий справник, 13 червня 1906 року, у листі до судового слідчого другої дільниці Верхньодніпровського повіту наголошував на бездіяльності на волі деяких селян-погромників. Особливо він зупинився на мешканця села Попельнястого Андрія Мотуза, який не тільки не усвідомив своїх дій, а навпаки продовжував пити та негативно впливати на селян, підбурюючи їх на нові погроми. Повітовий урядник клопотав до судового слідчого посадити Мотуза під арешт до кінця слідчих дій про його участь в погромних діях у панських економіях в 1905 році (3 арк. 57).

У 465 фондів Державного архіву Дніпропетровської області зберігається перелік найбільш активних учасників аграрних заворушень 1905-1906 років в Катеринославській губернії, в'язнів Катеринославської в'язниці. Перелік зберігався у начальника Катеринославської в'язниці та складався з 57 осіб, які були відмічені як найбільш небезпечні заколотники. В переліку використовувалась стисла негативна характеристика на кожну особу на кшталт: підбурювач, керівник, агітатор, активний учасник грабежів, раніше судимий та інше. Поведінка кожного описувалася як погана, або дуже погана (3 арк. 181-183).

Поліційна хроніка. Департамент поліції у Петербурзі, 8 березня 1905 року, повідомляв Катеринославського губернатора О.Б. Нейдгарта, що поліцейські пристави Катеринослава у відкритій формі, шляхом публічного друку у пресі, виразили свій протест та осуд до поліцейських Курська. В газеті «Вестник Юга» в № 860 від 21 лютого 1905 року, вийшла стаття про дії поліції Курська 12 лютого 1905 року під час розгону студентської демонстрації у Курську. Катеринославські поліцейські у зверненні до курських колег підкреслили, що вони забули Бога, права та закони, коли нещадно били дітей на демонстрації. Катеринославські поліцейські запропонували всім поліцейським – учасникам курського побиття студентів, реабілітуватися в очах суспільства шляхом офіційного вибачення за свої дії на шпальтах губернських періодичних видань (4 арк. 4).

У відповідь на заклик Катеринославських поліцейських, курські відповіли відмовою. У листі до Катеринославського губернатора О.Б. Нейдгарта, від 18 березня 1905 року, поліція Курська порадила колегам з Катеринослава не бути надто довірливими до пліток та суспільної думки, заснованої на газетних публікаціях єврейських журналістів, які були здатні «роздувати» маленькі події. Курські поліцейські дорікали губернатору Катеринослава, що поліція Катеринослава порушила закон своїм намаганням примусити поліцію Курську до публічної полеміки в пресі та додали, що все що відбулося в Курську, 12 лютого 1905 року, було ініційовано та підтримано місцевою губернською владою (4 арк. 2).

Департамент поліції у Петербурзі, 4 вересня 1905 року, надіслав лист до Катеринославського градоначальника з клопотанням виділити 200 рублів допомоги на оздоровлення катеринославському поліцейському Єфименко. Така велика сума грошей була потрібна йому на лікування, після нападу на нього, 19 липня 1905, коли невідома особа вилила йому в обличчя сірчану кислоту (5 арк. 18).

Департамент поліції у Петербурзі, 8 вересня 1905 року, надіслав лист до Катеринославського градоначальника з клопотанням виділити 200 рублів допомоги на оздоровлення іншого катеринославському поліцейського Тулонена. Йому було нанесено вогнепальні поранення 3 квітня 1905 року, після того як він викрив таємну типографію революціонерів (5 арк. 20).

Департамент поліції у Петербурзі, 14 вересня 1905 року, надіслав лист до Катеринославського градоначальника з клопотанням виділити 90 рублів допомоги на оздоровлення катеринославського поліцейського Тараса Суховецького, якому нанесли глибоку рану ножом, 23 липня 1905 року, під час масового страйку фабрично-заводських робітників (5 арк. 24).

Начальник Катеринославської залізної дороги, 2 березня 1906 року, у листі до Катеринославського губернатора С.В. Олександровського, доповідав, що 8 лютого 1906 року, о другій годині дня, згідно з розпорядженнями ротмістра Будаговського та жандармського вахмістра Кононенкова, козаки заарештували 24 робочих залізничної майстерні. Відразу ж після виходу з майстерень, без попередження, робочих почали бити прикладами рушниць та нагайками на очах у всіх інших робітників. Механік електротехнічного цеху інженер Гібман, після побиття не зміг самостійно рухатися. Для нього була замовлена карета, яка довезла лежачого напівсвідомого Гібмана до поліційного відділку. Надалі його переміщали у поліції на ношах (2 арк. 278).

Департаментом поліції у Петербурзі, 19 жовтня 1906 року, був надісланий запит до Катеринославського губернатора О.М. Клінгенберга, щодо підтвердження ним інформації про переповнення жандармського відділення в Катеринославі політичними в'язнями. Зокрема наводилася цифра у 151 особу, яких тримали в жандармерії Катеринослава (2 арк. 406).

В ніч на 7 листопада 1906 року мешканці прилеглих до Катеринославського відділення поліції будинків, не могли довго заснути, бо звідти доносився галас від арештантів, яких біла поліція. Стало відомо, що була заарештована ціла родина Е., яка складалася з вчителя похилого віку та двох його дочок. Разом з родиною були заарештовані дві невідомі особи, молоді люди чоловічої статті, які перебували в гостях у родині Е. Ще по дорозі до поліційного відділку їх били прикладами рушниць, продовжили побиття у поліційному дворі, а в коридорі до загальних камер почали бити «по зв'язчому» всіх, не зважаючи на вік та на стать. Били всім що було в арсеналі поліційного відділку: прикладами рушниць, нагайками, чоботами. Таскали всіх по полу поліційного відділка за волоси. У молодого чоловіка Ш. кров бризкала як фонтан та повністю заляпала кашкет ще стоячого на ногах його друга В. (6 арк. 8).

Олександровський повітовий справник у листі до Катеринославського губернатора О.М. Клінгенберга від 29 січня 1907 року, повідомляв, що після двох публікацій в газеті «Век» від 7 грудня 1906 року, під назвами «По старому» та «В застенке», він особисто розпорядився заарештувати на 7 днів поліцейського Онуфрія Біцюка, який був причетний до побиття політичного арештанта Евеля Ермана. Крім цього додавалося, що Біцюк був одним з найкращих поліцейських Олександрівська, який під час революційних заворушень в Олександрівську, у 1905 році, залишився відданим своїй присязі, строго дотримувався наказам та приймав сміливі рішення для придушення повстання та наведення порядку в Олександрівську. Внаслідок своїх сміливих дій у 1905 році, Онуфрій Біцюк був нагороджений медаллю за відвагу. Він був поранений та тричі отримував від держави грошову допомогу на лікування (6 арк. 4).

Пенітенціарна система. Хроніка. В'язні Катеринославської тюрми Трохим Лігупа та Шаня Кияшка, 5 червня 1904 року, просили новопризначеного губернатора Катеринославської губернії О.Б. Нейдгарта звільнити їх з тюрми під поліційний нагляд. Вони писали, що відсиділи вже 6 місяців у Катеринославській в'язниці та усвідомили свою провину. Особливу увагу у зверненні вони приділили своїм родинам, яким грозив голод у випадку відсутності їхньої допомоги під час польових робіт на селі (3 арк. 173).

Справник Катеринославської в'язниці Загорянський, 15 січня 1906 року, у листі до Катеринославського губернатора клопотав про звільнення з роботи тюремного фельдшера Гуляйченко, який був помічений при спробі передавати листи з волі політичним арештантам (2 арк. 109).

Селянин Верхнедніпровського повіту, села Попельнястого Лазар Аврахов, 24 січня 1906 року, звертався до новопризначеного Катеринославського губернатора С.В. Олександровського з проханням звільнити його з в'язниці під заставу в сто рублів. В'язень писав, що вже відсидів 5 місяців, і в нього немає родичів, які б клопотали за нього. Гроші у сумі 100 рублів – це було все багатство Аврахова, яке він був ладен віддати за звільнення із тюрми під поліційний нагляд (3 арк. 172).

Містянин Таганрога, Д.В. Вейцман, у березні та квітні 1906 року, надсилав до Катеринославської губернської тюремної інспекції клопотання про заміну заслання у Томську губернію його сина, політичного арештанта Володимира Вейцмана, висилкою за межі Катеринославської губернії, у зв'язку зі здоров'ям сина (7 арк. 9).

Міністр внутрішніх справ П.М. Дурново, 20 квітня 1906 року, у шифрованій телеграмі до Катеринославського губернатора С.В. Олександровського, наголошував на необхідності відмінити заслання для політичних арештантів, згідно до воєнного положення у місцевостях, до Архангельської та Вологодської губерній, у зв'язку з весняним бездоріжжям у цих місцевостях. Планувалося замінити ці місцевості заслання на Наримський край Томської губернії та північні повіти Вологодської губернії (7 арк. 30).

У травні 1906 року, до Катеринославської губернської тюремної інспекції надійшла телеграма з Маріуполя із груповим проханням щодо звільнення арештантів. В телеграмі йшлося про вкрай несприятливі умови у яких залишилися родини політичних арештантів, без годувальників. Згадувалося, що всі арештанти вже перебували у в'язниці 4 місяці без жодних пояснень від влади та більшість з них не витримували тюремні умови, тому дуже хворіли. Далі перелік прізвищ: Гавриленко, Зубатенко, Кифаренко, Єгорова, Кулюков, Михайленко, Мельниченко, Прокопенко, Феодоров, Яровий, Сохуле. В телеграмі наголошувалося на подальшій повній загибелі родин у разі відмови від звільнення годувальників (7 арк. 81).

Царська армія. Хроніка. Катеринославський губернатор О.Б. Нейдгарт, 25 квітня 1905 року, у листі до поліцеймейстера Катеринослава та всіх повітових справників роз'яснював привілеї та права чиновників при зверненні за допомогою до військових підрозділів. Він зазначав, що прерогатива виклику військової допомоги належала лише губернатору, й жоден поліцейський чи повітовий урядник не мав права звертатися до військових начальників із проханням військової допомоги. У разі необхідності треба було надсилати запит на дозвіл подібних дій у терміновому порядку по телеграфу. Існувало й виключення з подібного

правила, коли бунтівники вже скоїли вбивства, пограбування, та інші насильницькі дії, та не прислухалися до поліційних пересторог, тоді поліцейське начальство мало звертатися до військової допомоги не чекаючи на відповідь від губернатора (8 арк. 1).

Катеринославський губернатор О.Б. Нейдгарт, 21 лютого 1905 року, у листі до міністра внутрішніх справ О.Г. Булигіна, доповідав, що рота піхоти та сотня козаків придушили повстання робітників 20 лютого 1905 року в Бахмутському повіті на Щербиновському руднику біля станції Кривий Торець Севастопольської залізничної дороги. Робітники вимагали 30% - вої надбавки до зарплати, та намагалися знищити робоче устаткування. Після усних попереджень від командирів воєнних підрозділів, робітники відкрили вогонь з револьверів. У відповідь солдати та козаки почали стріляти. Було вбито дві особи, серед яких одна особа була жінкою. Поранено 6 осіб, важко поранено було 4 особи (1 арк. 11).

У липні 1905 року, начальник 70-тої піхотної дивізії відповів на лист Катеринославського Віце-губернатора В.О. Лопухіна, про неспроможність нести будь-яку відповідальність за порядок та спокій в Катеринославі у разі несвоечасної підтримки місцевої губернської влади військовим підрозділами. Начальник 70 – тої піхотної дивізії підкреслював, що данні твердження Віце-губернатора не відповідають дійсності та більш за все схожі на спробу піти від відповідальності при наявності у постійному розпорядженні Катеринославської губернської влади двох козацьких полків (1 арк. 73).

Катеринославський губернатор О.Б. Нейдгарт, 13 вересня 1905 року, отримав листа від штабної канцелярії 34 – го піхотного полку про недоліки в організації військової підтримки губернській владі під час масових заворушення у 1905 році. В листі йшлося про відсутність елементарних умов для солдат, які прибували за викликом допомоги від губернської влади. Не вистачало елементарного: соломи для нічлігу солдат, відер для води, необхідної меблі для офіцерського складу тощо. Особливо наголошувалося на тому, що солдат прибулих у місто ніхто не зустрічав й часто офіцери не знали де їм переночувати у місті (1 арк. 450).

Голова Катеринославської казенної палати, 23 лютого 1906 року, у листі до Катеринославського градоначальника клопотав про організацію військової охорони для Катеринославського казначейства. Спираючись на факти постійних спроб революційних сил пограбувати державні скарбниці у великих містах Росії, голова Катеринославського казначейства наголошував на необхідності постійного перебування у середині будівлі з 9-тої години ранку до закриття установи, не менш як двох озброєних осіб (2 арк. 208).

«Єврейське питання». Хроніка. Начальник Катеринославського губернського жандармського управління, 27 липня 1905 року, у рапорті до Катеринославського губернатора О.Б. Нейдгарта доповідав, що згідно з донесенням начальника Катеринославського охоронного відділення від 25 липня 1905 року, зброю в єврейських синагогах Катеринослава не було знайдено (1 арк. 108).

Верхньодніпровський повітовий справник, 13 серпня 1905 року, у листі до Катеринославського губернатора О.Б. Нейдгарта, стверджував, що винний у єврейському погромі селі Лиховка був солдат-відпускник Володимир Чуйко. Він, разом з односельчанами Гайдаром, Бичко, Пелихом та іншими о четвертій годині дня, 6 серпня 1905 року, почав задиратися до єврейських торговців. На їх галас зібрався великий натовп, згодом Чуйко звернувся до людей із закликом побиття євреїв та поліцейських. Натовп розгромив та розграбував єврейські торгівельні лавки. Вся поліція втекла. Поліцейського Жеребова, який не встиг втекти, було забито натовпом майже до смерті. Пізніше єврейські купці заявили про збитки від погрому у сумі 18 тис. рублів. Станом на 13 серпня 1905 року, поліція повернула євреям їх майна на суму біля 1 тис. рублів (1 арк. 115).

Катеринославські купці Ісаак та Олександр Рачинські, 4 листопада 1905 року, написали заяву до судового слідчого з особливих справ Катеринослава із зазначенням збитків, яких вони зазнали під єврейського погрому у Катеринославі в жовтні 1905 року. Згідно їх заяви 21, 22, та 23 жовтня 1905 року було розгублено три магазини суконного та міхового одягу: на Троїцькому базарі – на суму 48 тис. 500 рублів; на проспекті в будинку Ботс – 105 тис. рублів; навпроти Озерного базару в будинку Тевса – 34 тис. 700 рублів (9 арк. 13).

Неграмотний, 60-річний нічний сторож Катеринослава, Ігнат Степанович Головка, був поранений під час вогнепальної перестрілки 22 жовтня 1905 року. У власному протоколі допиту від 24 березня 1906 року, Головка зазначав, що 23 жовтня 1905 року біля одинадятої години ночі, коли єврейський погром затих, повсюди залишалися стояти групи озброєних єврейських молодиків, які час від часу, стріляли у повітря. Коли він підійшов до міського будинку, то з двору вискочило 3 особи озброєнні револьверами та почали стріляти в його сторону. Однією кулею сторож був поранений у плече. Сторож відмітив, що не знав, хто в нього стріляв, євреї чи руські, однак підкреслив, що він вважав, що це були євреї – самозахисники, які по невідомій причині постійно стріляли в (марно) сторожа (вираз «в меня» в протоколі явно виправлений на слово «зря» – авт.) (9 арк. 274).

Володимирське губернське правління, 28 січня 1906 року, надіслало Катеринославському губернському правлінню, рапорт Івано-Вознесенського поліцейського пана Віноградова з його перепискою з потерпілими від єврейських погромів, де він у кожному випадку відмовляв у прийомі заяви від потерпілих та проведенню слідчих дій (10 арк. 16).

Незафонована колекція документів Державного архіву Дніпропетровської області (за радянських часів 7 опис 29 – го фонду Держархіву Дніпропетровської області).

Агітація проти Русько – японської війни Катеринославським комітетом РСДРП

«Для чого має помирати російській солдат?» (1904 рік)

1) Щоб руський цар міг володіти новими землями в Маньчжурії та Кореї (руський цар отримував 10 млн. рублів щорічного прибутку та володів кращими землями в Криму, на Кавказі, в Сибіру, на Уралі та в Туркестані).

- 2) Щоб царський уряд отримав 20 млн. нових підданих в Кореї та Маньчжурії.
- 3) Щоб православна церква розширила свій вплив на мешканців Кореї та Маньчжурії.
- 4) Щоб розширити апарат чиновників за рахунок нових завойованих земель.
- 5) Щоб російський капітал поширився на нові землі.
- 6) Щоб роздати нові землі бідним особам дворянського походження.
- 7) Щоб підготувати нові місця для заслання політичних каторжників.
- 8) Щоб збільшити російську армію за рахунок маньчжурських та корейських солдат.
- 9) Щоб забезпечити заробіток для воєнної промисловості Російської імперії

Руський солдат повинен вмирати за Батьківщину, православну віру та славу руського народу. Захист Батьківщини – це розорення Батьківщини. Захист віри – це збагачення православної віри. Слава руського народу – це нові ордена та стрічки для руських генералів, вбивство та грабїж мирних китайців, корейців та японців в Маньчжурії та Кореї (11 арк. 102).

«До всього народу» (24 березня 1905 року)

Ця війна принесла результати: флот знищений, Порт-Артур в руках японців, армія Куропаткіна після серії мілких та крупних поразок розбита, повністю втрачено важку артилерію, залишені або знищенні всі склади провіанту та зброї, залишені поранені в руських лазаретах (12 арк. 163).

«Царський мир» (1905 рік)

Для чого воювали 20 місяців?

Тільки тоді, коли сотні тисяч руських солдат загинули, коли дві російські ескадри лежали на дні Тихого океану, цар заключив з Японією мир та віддав їй не тільки Корею, яку вона вимагала до початку війни, а й Маньчжурію, кращу частину Сахаліну, порти Дальній та Порт-Артур та Китайську залізну дорогу побудовану на російські гроші (13 арк. 195).

«До армії та флоту» (липень 1906 року)

1) Ваша Батьківщина – це міста, села та весь руський народ.

2) Кожен солдат, який буде стріляти в народ буде проклятий від імені народу до скону, та ніколи не зможе повернутися до своєї родини у рідні міста.

3) Російський уряд у разі революційного повстання в рядах власної армії домовився з австрійським та німецьким імператорами про воєнну допомогу для придушення повстання та наведення порядку в Росії. Своєю домовленістю про воєнну допомогу з іншими імператорами, уряд Російської імперії зрадив російський народ, тому він став поза законом для народу, та отримав статус державного зрадника (14 арк. 80).

Повідомлення про умови утримання політичних в'язнів в Катеринославській в'язниці Катеринославським комітетом РСДРП.

«Лист з Катеринославської в'язниці» (квітень 1902 рік)

Після шестиденного голодування в Катеринославській в'язниці тюремна адміністрація пішла на поступки до політичних арештантів, дозволивши їм отримувати харчі від рідних, пити чай, та прогулюватися у в'язничному дворі. Карцер, вперше за багато років, пустував. Однак голодування не пройшло не поміченим для здоров'я деяких в'язнів, частина з яких опинилася у в'язничній чи земській лікарнях (15 арк. 17).

«До всіх громадян Катеринослава» (1902 рік)

За останній час побиття політичних арештантів у тюрмах стало систематичним. Олександрівського робочого Голуба заарештували за розповсюдження прокламацій та нещадно били в Одеській в'язниці. Перед ним поставили портрет Миколи II та почали питати, що за людина зображена на портреті? Не почувши відповіді, його били знову і знову. Коли побиття закінчилося одеський пристав сказав йому, що ця особа це визволитель всього руського народу, проти якого Голуб роздавав прокламації (16 арк. 37).

«Звернення з в'язниці» (1903 рік)

Жандарми та в'язнична адміністрація як покарання використовує різні методи для приборкання поведінки політичних арештантів: заборону покупати хліб на власні гроші, не видає окропу для чаю, відбирає ліки у хворих, не замінює білизну, забороняє читати книги, та вигулює політичних арештантів біля в'язничного смітника (17 арк. 84).

«З тюрми» (25 травня 1904 рік)

Політичні арештанти постійно голодують в Катеринославській в'язниці. Їм заборонено отримувати харчові передачі від рідних. На харчування держава виділяє 6 копійок в день. З цієї суми відраховується 2 копійки у фонд тюремного комітету (18 арк. 118).

Антиурядова агітація та пропаганда Катеринославським комітетом РСДРП.

«Звернення до двірників та до нічних вартових» (1902 рік)

Всі ви двірники та нічні вартові є селянами. У селі їх били різкими земські начальники та урядники. Вони приїхали у місто у пошуках нової долі. Працювали на господаря та отримували 5-6 рублів на місяць, а якщо пощастило влаштуватися до артілі двірників, то 11 рублів на місяць. Копійки яких їм завжди не вистачало. Останнім часом їх заставили вистежувати соціалістів, та відносити у поліцію революційні прокламації (афішки) за винагороду – 50 рублів. Останній двірник, який на минулому тижні відніс прокламації до поліції дійсно отримав винагороду – 50 копійок (19 арк. 38).

«Фрагмент революційної пісня на вірш Хоть беден я, но с вами» (1903 рік)

Хоть беден я, но с вами готов я злобу жизни разделить,

Её копил я долгими годами, её хочу вам в сердце перелить.

Как мы по зимам голодали, как летом спины надрывали,

Как фабрикант нас постепенно окутал сетью как паук,
 Как мы теряли неизменно и крепость мышц и силу рук,
 Как за грехи свои дрожали, как жены сохли от забот,
 Как нас нагайками стегали, а мы терпели и молчали,
 Из года в год, из года в год.

Согнулись мы под ношей непомерной, теряли стыд, питая страх,
 А нам попы твердили лицемерно – Вас ждет награда в небесах.

«Про Кишинівський єврейський погром» (1904 рік)

Єврейський погром тривав з 6 по 8 квітня. Не залишилось жодного вцілілого вікна у місті. В єврейських квартирах все знищено. Більш за все постраждали бідні єврейські квартали. Вбивали навіть беззахисних людей похилого віку, дітей, немовлят та дівчат-підлітків.

В Кишиневі всі, євреї та руські, впевнені, що погром був організований владою. Всі знали й про те, що влада шукала свідків на свою користь, щоб сховати свою приналежність до погрому (20 арк. 79).

Таким чином всі документи вищезазначених фондів Державного архіву Дніпропетровської області є достовірними джерелами для вивчення подій Першої російської революції на Півдні України взагалі, та в Катеринославській губернії, зокрема. Серед документів канцелярій градоначальника та губернатора Катеринослава особливо поширена антиєврейська документація: погроми та збитки від них, участь євреїв в революційних подіях, організація єврейської самооборони в Катеринославі тощо.

Проблематика функціонування силових структур під час масових соціальних заворушень в Катеринославі представлена у листуванні губернатора Катеринославської губернії з начальниками військових частин. Документи Катеринославського поліцейського та жандармського управління висвітлюють питання відшкодування збитків та виділення грошової допомоги для поліцейських, яку постраждали внаслідок масових соціальних заворушень в Катеринославі в 1905 році.

Реакційна політика царської влади проти революціонерів представлена документами діяльності пенітенціарних установ Катеринослава. Накази, рапорти, шифровані телеграми, таємні листи, клопотання про помилування та інші документи Катеринославської губернської тюремної інспекції у період з 1905 по 1910, свідчать про постійне напруження в системі виконання покарань, пов'язане з великою кількістю політичних в'язнів, що свідчило про ускладнення та удосконалення репресивної політики царського режиму.

Список використаних джерел:

1. Держархів Дніпропетровської області, ф-р. 11. – Оп.1. – Спр. 450.
2. Держархів Дніпропетровської області, ф-р. 11. – Оп.1. – Спр. 455.
3. Держархів Дніпропетровської області, ф-р. 465. – Оп.1. – Спр. 1.
4. Держархів Дніпропетровської області, ф-р. 11. – Оп.1. – Спр. 502.
5. Держархів Дніпропетровської області, ф-р. 11. – Оп.1. – Спр. 499.
6. Держархів Дніпропетровської області, ф-р. 20. – Оп.1. – Спр. 25.
7. Держархів Дніпропетровської області, ф-р. 113. – Оп.1. – Спр. 30.
8. Держархів Дніпропетровської області, ф-р. 11. – Оп.1. – Спр. 453.
9. Держархів Дніпропетровської області, ф-р. 177. – Оп.1. – Спр. 2а.
10. Держархів Дніпропетровської області, ф-р. 20. – Оп.1. – Спр. 23.
11. Державний архів Дніпропетровської області, науково-довідкова бібліотека, колекція не зафондованих листівок, 29. – 7. – 102.
12. Державний архів Дніпропетровської області, науково-довідкова бібліотека, колекція не зафондованих листівок, 29. – 7. – 163.
13. Державний архів Дніпропетровської області, науково-довідкова бібліотека, колекція не зафондованих листівок, 29. – 7. – 195.
14. Державний архів Дніпропетровської області, науково-довідкова бібліотека, колекція не зафондованих листівок, 29. – 7. – 80.
15. Державний архів Дніпропетровської області, науково-довідкова бібліотека, колекція не зафондованих листівок, 29. – 7. – 17.
16. Державний архів Дніпропетровської області, науково-довідкова бібліотека, колекція не зафондованих листівок, 29. – 7. – 37.
17. Державний архів Дніпропетровської області, науково-довідкова бібліотека, колекція не зафондованих листівок, 29. – 7. – 84.
18. Державний архів Дніпропетровської області, науково-довідкова бібліотека, колекція не зафондованих листівок, 29. – 7. – 118.
19. Державний архів Дніпропетровської області, науково-довідкова бібліотека, колекція не зафондованих листівок, 29. – 7. – 38.
20. Державний архів Дніпропетровської області, науково-довідкова бібліотека, колекція не зафондованих листівок, 29. – 7. – 79.

References:

1. Derzhavniy arkhiv Dnipropetrovs'koyi oblasti – State Archives of Dnipropetrovsk region. Dnipro. Fund 11. Description 1. Case 450. [in Russian].

2. Derzhavniyj arkhiv Dnipropetrovs`koyi oblasti – State Archives of Dnipropetrovsk region. Dnipro. Fund 11. Description 1. Case 455. [in Russian].
3. Derzhavniyj arkhiv Dnipropetrovs`koyi oblasti – State Archives of Dnipropetrovsk region. Dnipro. Fund 465. Description 1. Case 1. [in Russian].
4. Derzhavniyj arkhiv Dnipropetrovs`koyi oblasti – State Archives of Dnipropetrovsk region. Dnipro. Fund 11. Description 1. Case 502. [in Russian].
5. Derzhavniyj arkhiv Dnipropetrovs`koyi oblasti – State Archives of Dnipropetrovsk region. Dnipro. Fund 11. Description 1. Case 499. [in Russian].
6. Derzhavniyj arkhiv Dnipropetrovs`koyi oblasti – State Archives of Dnipropetrovsk region. Dnipro. Fund 20. Description 1. Case 25. [in Russian].
7. Derzhavniyj arkhiv Dnipropetrovs`koyi oblasti – State Archives of Dnipropetrovsk region. Dnipro. Fund 113. Description 1. Case 30. [in Russian].
8. Derzhavniyj arkhiv Dnipropetrovs`koyi oblasti – State Archives of Dnipropetrovsk region. Dnipro. Fund 11. Description 1. Case 453. [in Russian].
9. Derzhavniyj arkhiv Dnipropetrovs`koyi oblasti – State Archives of Dnipropetrovsk region. Dnipro. Fund 177. Description 1. Case 2a. [in Russian].
10. Derzhavniyj arkhiv Dnipropetrovs`koyi oblasti – State Archives of Dnipropetrovsk region. Dnipro. Fund 20. Description 1. Case 23. [in Russian].
11. Derzhavniyj arkhiv Dnipropetrovs`koyi oblasti –State Archives of Dnipropetrovsk region, scientific reference library, collection of leaflets. Fund 29. Description 7. Case 102. [in Russian].
12. Derzhavniyj arkhiv Dnipropetrovs`koyi oblasti –State Archives of Dnipropetrovsk region, scientific reference library, collection of leaflets. Fund 29. Description 7. Case 163. [in Russian].
13. Derzhavniyj arkhiv Dnipropetrovs`koyi oblasti –State Archives of Dnipropetrovsk region, scientific reference library, collection of leaflets. Fund 29. Description 7. Case 195. [in Russian].
14. Derzhavniyj arkhiv Dnipropetrovs`koyi oblasti –State Archives of Dnipropetrovsk region, scientific reference library, collection of leaflets. Fund 29. Description 7. Case 80. [in Russian].
15. Derzhavniyj arkhiv Dnipropetrovs`koyi oblasti –State Archives of Dnipropetrovsk region, scientific reference library, collection of leaflets. Fund 29. Description 7. Case 17. [in Russian].
16. Derzhavniyj arkhiv Dnipropetrovs`koyi oblasti –State Archives of Dnipropetrovsk region, scientific reference library, collection of leaflets. Fund 29. Description 7. Case 37. [in Russian].
17. Derzhavniyj arkhiv Dnipropetrovs`koyi oblasti –State Archives of Dnipropetrovsk region, scientific reference library, collection of leaflets. Fund 29. Description 7. Case 84. [in Russian].
18. Derzhavniyj arkhiv Dnipropetrovs`koyi oblasti –State Archives of Dnipropetrovsk region, scientific reference library, collection of leaflets. Fund 29. Description 7. Case 118. [in Russian].
19. Derzhavniyj arkhiv Dnipropetrovs`koyi oblasti –State Archives of Dnipropetrovsk region, scientific reference library, collection of leaflets. Fund 29. Description 7. Case 38. [in Russian].
20. Derzhavniyj arkhiv Dnipropetrovs`koyi oblasti –State Archives of Dnipropetrovsk region, scientific reference library, collection of leaflets. Fund 29. Description 7. Case 79. [in Russian].